

Alipolitikkur

Vinnumálaráðið
November 2005
Heimasíða: www.vmr.fo

Fororð

Vinnumálaráðið hefur endurskoðað vinnupolitikkin frá 1999 og orðað hann av nýggjum í 2005.

Umframt tann yvirskipaða vinnupolitikkin hefur Vinnumálaráðið orðað politikkk fyrri ymsu vinnugreinarnar. Vinnupolitikkurin skal tryggja, at ein reyður tráður er í politikkinum fyrri ymsu vinnugreinarnar. Í vinnugreinapolitikkinum verður farið meira niður í smálutir innan tey ymsu evnini, sum eru viðkomandi fyrri avvarðandi vinnugrein.

Vinnumálaráðið byrjaði longu í 1997 at arbeiða við at orða ein alipolitikk og í mars 1998 undirskrivaði landstýrismaðurin í vinnumálum fyrsta orðaða uppskotið til alipolitikk. Alipolitikkurin varð dagfördur í 2000, og er hetta ritið er ein dagføring av alipolitikkinum frá juli 2000 og er samstundis liður í framhaldandi arbeiðnum við vinnupolitikkinum hjá Vinnumálaráðnum.

Orðingin av alipolitikkinum verður soleiðis at taka útgangsstøði í samtykta vinnupolitikkinum, v.ø.o. alipolitikkurin má lúka krøvini um at stuðla uppundir ein sjálvberandi búskap, skapa avkast, framburð, hækka livistøðið og vælferð í fríari, altjóða kapping og við at raðfesta trivnað og umhvørvi ovarlaga.

Á sama hátt sum vinnupolitikkurin er alipolitikkurin ein leiðregla, sum Vinnumálaráðið nýtir í sínum dagliga arbeiði innan aliøkið, og tá ið talan er um at orða ítøkiligar politiskar ætlanir innan alingina. Ætlanin er, at alipolitikkurin skal endurskoðast og lagast til dagsins og komandi krøv innan alingina, so hvørt tørvur er á hesum.

Hugsjónin

Málsetningurin við alipolitikkinum er at menna og eggja til, at alivinnan framhaldandi kann verða sjálvberandi og yvir tíð skapa stórt avkast. Hetta er fyrsta fortreytin fyri, at alivinnan kann gerast sjálvberandi og verða búskaparliga stabil.

Skal alivinnan standa seg í altjóða kapping og skapa framburð og hækka livistøðið í samfelagnum má hon vera innovativ, hava dagfórda vitan og fjøltáttað samskifti. Samstundis má hon liva upp til tey krøv, samfelagið setur henni um virðing fyri umhvørvi og trivnaði.

Hugsjónin fyri alipolitikkinum er tí orðað soleiðis:

- **ein fíggjarliga sjálvberandi aling av sjógváldjórur, ið kann vera grundarlag fyri framleiðslu og víðari virking av dygdarvørur, sum kunnu skapa avkast og framburð í fríari altjóða kapping, har umhvørvi og heilsustøða hjá alidjórurum verður raðfest ovarlaga.**

Alivinnan skal, við virðing fyri hugsjónini og ásettum kørurum, sjálv skipa fyri sínum viðurskiftum bæði á fíggjarliga økinum og viðvíkjandi framleiðslu.

Leikluturin hjá Vinnuáráðnum

Almenni leikluturin er í broyting. Tað gongur ímóti deregulering og fríari kapping. Almenni leikluturin broytist frá at vera tann planleggjandi ígongdsetarin til at vera tann, sum ger umstøðurnar hjá tí váðafúsa nøktandi, samstundis sum tann váðafúsi sjálvur tekur ábyrgd av egnum viðurskiftum.

Hóast hetta rák er leikluturin hjá tí almenna í alivinnuni enn lutfalsliga stórir.

Tað er tað almenna, sum gevur aliloyvi, t.e. einstakum loyvishavara rætt at ala á ávísum geografiskum øki. Við loyvinum kunnu fylgja ávísar treytir, og loyvishavari kann verða funnin út frá ávísum valkriterium.

Tað er tað almenna, sum hevur ábyrgdina av, at neyðug krøv verða sett alarum til tess at tryggja, at brúkarin er vísur í, at hann fær heilsudyggar vørur, og at alarin livir upp til hesi krøv.

Í hesum krøvum hevur tað almenna eisini ábyrgdina av, at umhvørvislig og vistfrøðilig atlit verða tikin í sambandi við aling, flutning og tøku, og at djóraetisk atlit eisini verða sett frammarliga.

Ynskja vit fríari kapping, t.e. at alivinnan skal virka enn meira á marknaðarbúskaparligum treytum, og ynskja vit at deregulera, t.e. at tað almenna skal brúka minni orku og kreftir upp á at stýra og hava eftirlit við vinnuni, mugu vit ganga ígjøgnum okkara leiklut í dag við tí fyri eyga at einfaldgera hann.

Vinnumálastýrið er hægsti myndugleiki fyri alivinnuna, sum fevnir um aling av stamfiski, rognum, yngli, smolti og fiski til matna, har alingin fer fram á smoltstøðum og alistøðum.

Uppgávan hjá Vinnumálastýrinum er at tryggja javnvág millum atlitid til fíggjarligu áhugamálini hjá vinnuni og atlitid til samfelagsáhugamál herímillum atlit til sjúkuniðurberjing, støðuna hjá dýrunum og umhvørvið v.m.

Vinnuligu karmarnir verða støðugt raðfestir, soleiðis at vinnan fær rúm, ræsur og frið at virka eftir marknaðarbúskaparligum treytum.

Vinnumálastýrið miðjar ímóti at:

- uppbyggja eina alifyrisiting, sum er væl samskipað
- at hava greiðar og vællýstar mannagongdir
- at virka á høgum tænavastu- og vitanarstigi
- at hava fjøltáttað samskifti
- at geva sær far um og virka fyri at skapa alivinnuni vinnumøguleikar við stórar virðisøking

Fyri at náa hesum málum, vil Vinnumálastýrið seta í verk eina dagføring av m.ø. hesum upplýsingum:

- **Vinnumálastýrið** Daføring av verandi skrá yvir verandi loyvir.
 - Eigaraviðurskiftir, navn, adressa, telefon, fax, e-mail.
 - Byrjunar- og endadato á loyvini.
 - Loyvistreytir.
- **Landsdjóralæknin** Ger av “skipanar- og sjúkuskrá” fyri smolt- og alistøðir.
 - Eftirlitsfrágreiðingar (frá Fiskasjúkutænastuni).
 - Starvsstovuúrslit (frá Heilsufrøðiligu Starvsstovuni).
 - Flutningsloyvir.
- **Heilsufrøðiliga Starvsstovan** Dagføring av virkisskráum.
 - Løggilding av sláturvirkjum.
 - Umhvørvisgóðkenning av alibrúsum.
 - Eftirlitsfrágreiðingar.
- **Landsverkfrøðingurin** Dagføring av skráum og kortum um alibrúk.
 - Hvar alibrúkin liggja (kort).

Stovnarnir hava hvør í sínum lag ábyrgdina av at viðlíkahalda sín part av dagfórdu upplýsingunum. Partarnir avtala sínámillum, hvussu innihaldið og skapið av savnaðu upplýsingunum skal vera eins og atgongið til upplýsingarnar.

Karmar

Málsetingurin er, at alivinnan hevur karmar at virka undir, sum standa mát við onnur samfeløg, soleiðis at vinnan, kapitalur eins væl og arbeiðsmegi kunnu trívast og fjølgast - innanfyri tað lógarverk, sum til eina og hvørja tíð regulerar vinnuna.

Karmar, sum her verða viðgjørdir eru:

- regluverk
- virkisbúskapur hjá alifyritøkum
- bygnaðurin í alivinnuni
- sjúkuniðurberjing
- umhvørvi
- gransking og førleikamenning innan alivinnuna
- marknaðaratgongd
- samskipti
- grundarlag fyri øðrum vinnum

Aðrir karmar, sum eisini kunnu sigast at hava stóran týðning fyri alivinnuna, men sum eru av meira generellum karakteri eru:

- eginfíggingarumstøður
- skatta- og avgjaldsskipanir
- vinnuframskipanir

Hesir karmar eru nærri lýstir í vinnupolitikkinum.

Regluverk

Hesar lógir reglura í høvuðsheitum virksemd innan aliøkið:

- Alilógin
- Umhvørvislógin
- Fiskasjúkulógin

Vinumálastýrið vil arbeiða miðvíst fyri at hesar lógir so vítt møguligt verða dagfórdar til tann tørv, sum til eina og hvørja tíð verður at vísa seg innan alivinnuna, herímillum at tryggja, at lógarverkið ikki kemur at liggja aftan fyri, tá ið tað snýr seg um at gera neyðug umhvørvis – og heilsutiltøk innan vinnuna. Bæði fyri at kunna nøkta tey krøv, sum altjóða marknaðurin setur og fyri sjálvan trivnaðin í havumhvørvinum kring Føroyar.

Av øðrum regulerandi virksemd innan alivinnuna kann nevast upptekningar av aliøkjum, sum Vinnumálastýrið vil miðja í móti verður so tíðarhóskandi sum gjørligt fyri alivinnuna, har neyðugar dagfóringar verða gjørdar í tráð við tann vøkstur og menning, sum vilja verða í komandi tíðum innan framleiðsluna í føroysku alivinnuni.

Virkisbúskapur

Fyri at tryggja alingini **fríari umstøður** vil Vinnumálastýrið miðja eftir at taka burtur almennar framleiðslu avmarkingar, sum lagdar eru á smolt- og alistøðir. Hvussu nógv alt verður og stødd á støðunum eigur so vítt gjørligt marknaðurin at gera av.

- **Marknaðarstýring** Útboð, eftirspurningur og prísur skulu vera týðandi reiðskap til at stýra framleiðsluna. Tað inniber samstundis, at Vinnumálastýrið ikki veitir stuðul til ov framleiðslu ella loyvur “parkering av smolti” uttan fyri givin loyvisøkir. Men Vinnumálastýrið letur ikki rættin frá sær at áleggja almennar framleiðslustýringar, um framleiðslan gerst ov ógvuslig, og vinnan ikki sjálv er før fyri at gera avtalur, sum hava framleiðslu avmarkingar við sær.
(presiserast – útgreinast nærri)

Tað er politikkurin hjá Vinnumálastýrinum, at tað er marknaðurin, sum skal stýra, so leingi sum framleiðslan ikki gongur í móti hesum atlitum:

- **Atlit at sjúkuniðurberjing** Framleiðslan á smolt- og alistøðum eigur ikki at elva til sjúkutrúppuleikar ella smittuspjaðing til aldan ella villan fisk. Landsdjóralæknin hevur loyvi til at leggja avmarkingar á framleiðsluna í samband við niðurberjing av sjúkum.
- **Atlit at vælferð hjá djórum** Framleiðslan (stk. ella kg) á smolt- ella alistøðum skal vera á einum rímligum støði samanborið við støddina av støðini (m² ella m³). Landsdjóralæknin er heimilaður at seta avmarkingar, soleiðis at vælferðin hjá djórunum ikki kemst í vanda t.d. við ov stórum tættleika.
- **Atlit at umhvørvi** Framleiðslan á smolt- og alistøðum má ikki koma upp á eitt slíkt støði, at farið verður út um tað, sum umhvørvið kann bera. Umhvørvismyndugleikin eigur at kunna áleggja avmarkingar, soleiðis at vatngóðskan í áum, vøtnum og firðum ikki versna munandi.
- **Atlit at øðrum viðurskiftum** Trygd hjá sjó- og øðrum flutningi.
Hav- og feskfiskiveiðu.
Landsplanlegging.
Náttúrufriðing.

Bygnaðurin í vinnuni

Vinnumálastýrið tekur undir við eini menning av vinnuni við **vertikalari integratióin og samstarvi** millum ymisku liðini í alingini fyri á hendan hátt at tryggja, at vinnan í størri mun sjálv skipar fyri framleiðsluni og egnum viðurskiftum í síni heild umframt at fremja yrkisfórleikan í vinnuni.

Hetta vil m.a. hava við sær, at **ein fjørður og tað økið, sum letur vatn til fjørðin, eru at síggja sum ein eind bæði hvat loyvum og sjúkuniðurberjing viðvíkja**. Vinnumálastýrið gevur tí ikki nýggj loyvir hvørki til smolt- ella alistøð, har frammanundan loyvi er givið, tí miðað verður eftir tí langtíkaða málinum **“ein fjørður - eitt loyvi/ein fjørður - eitt felag”**.

Viðmerkjast skal, at ein ”fjørður” í hesum samanhangi skal skiljast í víðkaðari merking. Vinnumálastýrið arbeiðir við at býta føroysku firðirnar og sundini upp í aliøkir, har miðjað verður ímóti, at bert eitt aliloyvi verður í hvørjum øki sær. Endaliga niðurstøðan av hesum arbeiði verður tilknýtt alipolitikkinum sum undirskjal.

Reglur fyri flutningi millum smolt- og alistøðir og fyri flutning av fiski til og frá sláturvirkjum skulu hava fyrilit fyri sjúkuniðurberjing.

Við atlit til sjúkuniðurberjing vil Vinnumálastýrið arbeiða fyri øktari spesialisering í vinnuni við at skilja sundur aling av stamfiski og aling av fiski til matna. Hetta hevur við sær, at tað kann gerast neyðugt at leggja av serliga vælegnaðir og fjarskotnir firðir og tað økið, sum letur vatn til fjørðin, til aling av stamfiski og smolt ætlað til stamfisk.

Omanfyri nevndi bygnaðarpolitikkur útilokar ikki, at fyrítøkur kunnu hava fleiri loyvir, ella at fyrítøkur samstarva, men at samlaða talið av loyvum á verandi økjum uppá longri sikt minskar í tráð við tey náttúrugivnu viðurskiftini.

Sjúkuniðurberjing

Vinnumálastýrið vil menna arbeiðið við sjúkuniðurberjing og eftirlit við sjúkum innan alingina, tí ein fyrítreyt fyri framleiðslu av dygdarvørum úr alifiski og frí atgongd til útflutningsmarknaðirnar er eitt høgt støði, tá tað snýr seg um at sleppa undan sjúkum í fyrstu liðunum í alingini. Strategiin verður m.a. hendan:

- **Frá fjørði til borð**
 - Gjørt verður ein **fiskaheilsuætlan** sum fevnir um øll lið í framleiðsluni frá gýting til slátur.
 - Innaneftirlit.
 - Djóralæknaeftirlit á smolt- og alistøðum.
 - Eftirlit við stamfiski.
 - Sláturlinjueftirlit.
- **Alt inn alt út**
 - Gjørdar verða virknar smittuforðingar fyri at sleppast kann undan resirkulering av sjúkum, sum smitta, millum
 - einkultu liðini í framleiðsluni,
 - fisk av ymiskum aldri og uppruna.
- **Flyting sambært sjúkustøðu**
 - Aling av stamfiski og fiski til matna verða skild sundur.
 - Flyting av stamfiski, rognum, yngli og smolti millum alistøð og smoltstøð **við somu ella lægri sjúkustøðu**.
- **Ein hydrologisk eind**
 - Ein fjørður og tað økið, sum letur vatn til fjørðin, mugu

haldast at vera ein eind við atliti til vernd móti sjúkum.

Fiskaheilsuætlanir, sum byggja á eina frá fjørði til borð strategi, vilja m.a. innibera, at upplýsingar um sjúkur, sum kunnu savnast við slaktilinju eftirliti, kunnu koma til nytta í samband við sjúkufyribyrging í undanfarnum framleiðsluliðum. Og á líknandi hátt kunnu upplýsingar um sjúku á smolt- og alistøðum brúkast til at gera av, hvussu eftirlitið skal vera í slaktiliðnum.

Gerð av smittuforðingum millum einkultu liðini í alingini vil hava við sær, at loyvi verður ikki givið til at hava fisk til matna gangandi í opnum nótum frammanfyri sláturvirkir fyri at avstressa fiskin áðrenn slátur, uttan at sláturvirkid er einsamalt um at hava loyvi á fjørðinum og harvið sjálvst hevur ábyrgdina av smittuvandanum.

Umhvørvi

Vinumálastýri vil á umhvørvisøkinum reka sama politikk yvirfyri alingini sum yvir fyri øðrum framleiðslufyrirøkum. Hetta vil m.a. siga, at Heilsufrøðiliga Starvsstovan vil seta krøv um umhvørvisgóðkenning. Hesi krøv um avmarkingar av umhvørvisárininum frá alifyritøkum skal harumframt stuðla upp undir tey krøv, sum sett verða fyrirøkunum í samband við sjúkuniðurbjerging og -fyribyrging.

Viðvíkjandi aling í feskum vatni kann verða skilt millum hesi sløg av útbúnaði:

- **Opin aliútbúnaður** Fiskurin verður aldur í nótum ella líknandi útbúnaði á vøtnum ella í byrgingum. Góðskan á vatninum velst um náttúrugivnu streymviðurskiftini og tættleikan í nótnum. Útbúnaðurin og vatnið kunnu ikki reinsast og desinfiserast til lítar, tá sjúka er íkomin.
- **Gjøgnumstreymis útbúnaður** Fiskurin verður aldur í kørum, har vatn frá áum ella vatnverki streymar ígjøgnum. Góðskan á vatninum, sum rennur inn og út, kann betrast við at filtrera og við UV-stráling. Útbúnaðurin kan reinsast og desinfiserast, tá sjúka er íkomin.
- **Resirkulerings útbúnaður** Fiskurin verður aldur í kørum, har vatnið streymar gjøgnum við resirkulering. Vatnið, sum rennur til, kann minkast til fá prosent av sirkuleraðu mongdini. Útbúnaðurin setir stór krøv til knowhow. Góðskan á vatninum er í mun til, hvussu væl filtrini virka. Útbúnaðurin kann vera trupul at reinsa og desinfisera, tá sjúka er íkomin.

Við atliti til umhvørvið og sjúkuniðurbjerging vil Vinnumálastýrið vera sera varið við at geva nýggj loyvir og at taka burt avmarkingar á framleiðsluni, tá tað snýr seg um aling í opnum útbúnaði. Aling av smolti skal fara fram í kørum og á ein slíkan hátt, at trýstið á umhvørvið og frárenslid av sjúkuelvandi mikroverum verður minst møguligt.

Atlit til náttúrufríðing og -varðveiting, vinnuligan og frítíðar fiskiskap, ferðslu og trygd á sjónum v.m. eru eisini mál, sum Vinnumálastýrið tekur við, tá støða skal takast viðvíkjandi veitan av loyvum.

Gransking og førleikamenning

Gransking og førleikamenning eru lykkaorð, tá ið talan er um at royna at stýra alivinnuni mót betri kappingarevnum og víðari menning innan góðskingarárbeiði í alivinnuni. Vinnumálastýrið vil tí stuðla alingina við at vera vil til at fremja gransking og menning m.a. á hesum økjum:

- **Kynbøtur og fóðring v.m.** P/F Fiskaaling og onnur.
 - Nýggj fiskasløg.
 - Nýggir alihættir.
 - Aling av stamfiski.
 - Kynbøtur.
 - Nýggj aliøkir.
- **Sjúkuniðurberjing** Landsdjóralæknin.
 - Diagnostiskir hættir.
 - Eftirlitsætlanir.
- **Vørumenning** Heilsufrøðiliga Starvsstovan og onnur.
 - Slaktihættir og góðska.
 - Marknaðarføringar átøk
- **Tøkni** Ymiskir “aktørar”.
 - Knowhow innan tøkni.
 - Reinsing av vatni.
 - Resirkuleringstøkni.

Marknaðaratgongd

Framleiðslan hjá alivinnuni er ætlað øðrum marknaðum enn tí føroyska. Umframt leiklutin, nevndur omanfyri, hjá tí almenna at seta í verk regluverk, ið tryggjar brúkarinum heilsudyggar vørur frá føroysku alivinnuni, er týðningarmikil leiklutur hjá tí almenna at tryggja alivinnuni frægastu atgongd til allar týðandi og møguligar marknaðir.

Samskifti

Alment verður tað almenna eisini at virka fyri, at forðingar fyri, at henda atgongd eisini er fysiskt møgulig, verða tiknar burtur, og at tað almenna sjálvst hevur og eggjar vinnuni til at hava dygt samskifti við teir altjóða og vinnuligu felagsskapir, sum kunnu ávirka okkara frælsu atgongd til altjóða marknaðir.

Grundarlag fyri øðrum vinnum

Eins og aðrar primérvinnur skapar alivinnan gróðrabotn fyri øðrum vinnum. Hon ger hetta við, at hon hevur ein eftirspurning eftir vørum og tænastum. Meira kappingarfør alivinnan vil vera á altjóða marknaðinum, meira krevjandi er hon, tá tað ræður um dygd og prís á tí, hon spyr eftir. Fleiri av hesum veitingum fær vinnan úr umheiminum, men skjótt verða føroyskir veitarar, ið kunnu bjóða kappingarførar vørur og tænastur.

Sjálvt um tað almenna eigur at fegnast um slíka gongd og stuðla henni, eigur tað almenna heldur at seta hægri krøv til føroyskar veitingar enn at stuðla teimum valdum framum betri útlenskar.

Á henda hátt kann tað almenna við sínum alipolitikki medvirka til, at alivinnan fær positivari árin á tøkniligar, kunningartøkniligar, lívtøkniliga og umsitingarligar vinnur í Føroyum, sum kunnu gera alivinnuna í Føroyum enn meira kappingarføra og gerast sjálvstøðugt nýggjar vinnur, sum skapa avkast, framburð og vælferð í fríari, altjóða kapping.

Gransking og útbúgving, nevnd omanfyri, má tí eisini fevna um hesi viðurskifti umframt um umhvørvis- og trivnaðarviðurskifti.

Netverk

Í orðaða vinnupolitikkinum verður nevnt, at hann sum kann fáa hendur á nýggjastu vitanini og brúka hana, hevur altíð munin á tí, sum má bíða til vitanin er almannakunnug.

Avgerandi fyri, hvørt ein fyrítøka hevur móguleikar fyri at fáa viðkomandi og dagførda vitan, eru tey starvsfólk sum starvast í fyrítøkuni. Her er tað týðningurin av netverkum kemur inn. Fyrítøkur kunnu gjøgnum netverk betra síni sambond við t.d. veitarar, kundar, lángevar, myndugleikar o. fl., heima eins og í útlondum.

Havandi hetta í huga vil Vinnumálastýrið virka fyri m.a., at fólk og fyrítøkur innan alivinnuna fáa umstøður til granskingarsamstørv, luttøku á úlenskum framsýningum og so vítt gjørligt skipa fyri altjóða seminarum og framsýningum í Føroyum.

Hagtøl

Neyðugt er, at Vinnumálastýrið gjøgnum hagtalsgreiningar kann skapa sær neyðugu vitanina til at gera eftirmetingar av førda poltikkinum. Hesi hagtøl kunnu m.a. snúgvá seg um:

- roknskaparútgreiningar fyri alivinnuna, íroknað virðisøking fyri vinnuna í síni heild
- samanberingar við útlensku alivinnuna
- eftirmetingar av grannskingar- og menningarætlanum
- hagtøl yvir útbúgvingarstøðið innan alivinnuna
- hagtøl yvir útflutning av alifiski

Hagtølini eru neyðug bæði fyri at hyggja fram og aftureftir. Alt eftir, hvat hagtølini bera boð um – tað verið aftur- ella framgongd, ella broytt framtíðarútlit, so er neyðugt at kanna orsakirnar og gera neyðugar tillagingar í førda alipolitikkinum.